

SZÁZHÚSZ ÉV

MAGYAR FILOZÓFIAI TÁRSASÁG – MÚLTBAN ÉS JELENBEN

PERECZ LÁSZLÓ

Megemlékező előadásunk három gondolatmenetre fog tagolódni. Először névsorolvasást tartunk: társaságunk eddigi elnökei fölött tartunk szemlét. Külön emlékezünk meg a régi, pályájukat már lezárt elnökökről – az ő munkásságukat-teljesítményüket rendre röviden értékeljük is –, és külön említjük meg a jelenkori, kortársi elnököket – az ő esetükben ellenben nyilvánvalóan frivolitás volna efféle összefoglaló értékelést nyújtani. Másodszor társaságunk intézményeit vesszük sorra, az intézmények fogalmát tág értelemben fölfogva: minden olyan megszilárdult szervezeti formát értve rajtuk, amelyekben a mindenkori társasági tevékenység megnyilvánul. Itt az lesz a törekvésünk, hogy rámutassunk a Társaság két nagy korszaka közötti hasonlóságokra – hogy tehát a korábbi, a századelőtől a koalíciós évekig ívelő, és a mostani, a rendszerváltást megelőző újjáalakulástól máig tartó szakaszban ugyanolyan jellegű megnyilvánulási formák mutatkoznak, a folyóiratoktól a kiadványokon keresztül az ismeretterjesztő előadássorozatokig. Harmadszor, végül, a Társaság korszakait kíséreljük meghatározni és elkülöníteni egymástól. Öt nagy korszakot igyekszünk azonosítani: a századelő pozitívista korszakát, a tízes évek „újidealista” korszakát, a két háború közötti időszak tág értelemben fölfogott „szellemtörténeti” korszakát, a koalíciós évek egyszerre „nyitásokkal” kísérletező és „árnyakat” előrevetítő korszakát, végül az újjáalakulás után körvonalozódó, ma is tartó korszakot.

Esszénknek a konferencián előadott változata az „infotainment” regiszterébe volt sorolható: számos fotóval illusztrált és frivol megjegyzésekkel fűszerezett diasora valóban valamiféle szórakoztató ismeretterjesztést vállalt magára. A jelenlegi írásos változat nem hízelelgeth magának azzal, hogy különösképp szórakoztató volna, az ismeretterjesztés igyekezetét azonban nem adja föl. Nem támaszkodik önálló kutatásokra: néhány újabban napvilágot látott földolgozás mellett főként szerzőjének korábbi írásait hasznosítja – elsősorban a Társaság előzményeit és indulását bemutató régi tanulmányát (Percz, 1995a; 1995b), illetve a Társaság meghatározó folyóiratának, az *Athenaeum*-nak a történetét földolgozó, negyedszázados monográfiáját (Percz, 1998b).

ELNÖKÖK

Százhusz éves – pontosabban: 2022-ben százhuszonegy éves – története során az 1901-ben alakult Magyar Filozófiai Társaságnak máig összesen tizenhat elnöke van; az elnökeinek nagyobbik hányada, kilenc személyiség a Társaság 1987-es újjáalakulása után tölti be posztját. Soroljuk föl őket, föltüntetve, mettől meddig töltik be elnöki tisztségüket.

A legelső elnök, Emmer Kornél 1901 és 1906 között tölti be posztját, őt Medveczky Frigyes követi 1907 és 1914 között, majd Alexander Bernát 1914 és 1918 között. A két háború közötti korszakban előbb hosszú időre, 1920-tól 1933-ig Pauler Ákost választják elnökké, akit halála után, 1933-tól 1938-ig Kornis Gyula követ, majd ismét hosszabb szakaszra, 1938-tól 1944-ig báró Brandenstein Béla lesz az elnök. A koalíciós évek kurta korszakának Moór Gyula lesz az elnöke, 1946-tól 1947-ig töltve be a tisztségét. A pártállam hosszú évtizedeinek szünete után, a rendszerváltás előkészítésének áramában, 1987-ben újjáalakult Társaság első elnöke, 1987 és 1989 között Tőkei Ferenc lesz. Őt, előbb, közvetlenül a politikai rendszerváltozás után, 1990-ben Nyíri Tamás követi, majd 1993-tól 1998-ig Nyíri Kristóf tölti be az elnöki tisztséget. Ettől kezdve szabályosan, alkalomról alkalomra, kétszer kétéves periódusonként váltják egymást az elnökök: sorrendben, 1998-tól 2002-ig Pléh Csaba, 2002-től 2006-ig Csejtei Dezső, 2006-tól 2010-ig Bacsó Béla, 2010-től 2014-ig Weiss János, 2014-től 2018-ig Gyenge Zoltán, végül 2018-tól 2022-ig Boros Gábor tölti be az elnöki tisztséget.

Emmer Kornél (1845–1910) nem szakmabeli filozófus: jogász, kúriai bíró, kormánypárti országgyűlési képviselő, a korabeli establishment befolyásos-jómódú tagja. Szemben tehát az összes későbbi elnökkel, neki nem a Társaság belső-szakmai legitimációjának erősítése a feladata: éppen külső-társadalmi legitimációjának megteremtésére kell vállalkoznia. A Társaság létrejöttéhez vezető hosszabb folyamatban – a társasági filozófia intézményesítésének korábbi kísérleteiben –, igaz, a maguk korszakának fontos filozófus szereplői is föltűnnek. Három efféle előzmény is említhető. (Perecz, 1995a; 1995b) Előbb, az előző század hetvenes éveinek második felében, 1876 és 1978 között működő Filozófiai Társaskör: ebben mások mellett Alexander Bernát és Böhm Károly is szerepet vállal. Majd, a következő évtizedben, az első önálló magyar nyelvű filozófiai folyóirat, az 1882-től 1891-ig megjelenő *Magyar Philosophiai Szemle*: ennek irányítója, meghatározó szerzője, az első három évben szerkesztője szintén Böhm Károly. (Mester, 2012; Varga, 2020b) Végül, 1900-ban, a *Magyar Kritika* című folyóiratban lefolyt hosszú, fél éven keresztülívelő vita: ennek résztvevői, a maguk mögött már némi publikációs tevékenységet tudó középiskolai tanárok a filozófia második vonala számára is megnyilvánulási lehetőséget nyújtó új intézmények megteremtését követelik. Maga a megalakuló társaság

azonban nem ezeknek a par excellence szakmai szempontoknak a figyelembe vételével jön létre: alapítói, első elnökével, éppen a nyilvánosság előtt ismert, kiterjedt társadalmi kapcsolatokkal és jelentős befolyással rendelkező közéleti személyiséget választanak. A latinos műveltségű, nemzeti érzelmű jogász-politikus, a polgári peres eljárás ismert szakembere és elkötelezett reformátora valószínűleg voltaképp egy véletlennek köszönheti a szerepét. Hogy a szervezők éppen őt keresik meg a fölkéréssel, minden bizonnyal egy, a maga pályáján efemernek mondható szereplésének tudható be. Mint üdvözlő beszédében saját maga is fölemlíti és életrajza is beszámol róla, a megkeresést egy parlamenti felszólalásának köszönheti. Egy 1901. eleji költségvetési vitában az igazságügyi bizottság előadójaként a jog- és államtudományi oktatás reformjának szükségességét hangoztatja, az egyetemi állapotok és az oktatási rendszer bírálatát adva. A bajok okának itt a „reneszánszal való szakítást” és a „humanisztikus tudományok elleni hajszát” nevezi, „a bölcséleti kérdésekkel való foglalkozás teljes elhanyagolását” kárhóztatva. A pár mondat élénk visszhangot kelt, megfogalmazója valószínűleg ennek köszönheti a Társaság szervezőinek fölkérését is.

Az együttműködés azonban nem tart sokáig: részben egészségi állapotának megromlása, részben a kezdeti gyors fejlődés átmeneti megtorpanása miatt Emmer hamarosan visszahúzódik, az érdemi munkában nem vesz részt, 1906-ban pedig elnöki tisztről is lemond. A poszt egy esztendeig betöltetlen marad, majd 1907-ben Medveczkyt választják meg rá. Ha Emmer elsősorban a Társaság társadalmi legitimációjának megteremtésében szerez érdemeket, őrá főként szakmai legitimáció erősítése hárul. Medveczky Frigyes (1856–1914) számottevő jelentőségű filozófus. Ifjúkori pályaszakasza idején – generációjának más teoretikusaihoz hasonlóan – a kriticismus és a pozitivizmus egyesítésével kísérletezik, Friedrich von Bärenbach néven publikált német nyelvű kötetekben előbb evolúcióelmélettel foglalkozik, majd a kritikai ismeretelméletet próbálja meg alátámasztani a pozitív tudományok eredményeivel. Társaságbeli szerepvállalása rendkívül termékeny kései alkotói korszakával esik egybe. Ekkori műveinek három főmotívuma az értéktudományos neokantianizmus, az etikai újjászületés reményével megalapozott Nietzsche-bírálat és az újkeresztény etikára épülő Pascal-reneszánsz. (Hell, 2005) Gondolkodása alakulásának jelentős dokumentumai a Társaság közgyűlésein elhangzott megnyitóbeszédék.

A következő elnök a hazai filozófiai fejlődésfolyamat legjelentősebb szereplőinek egyike. Alexander Bernát (1850–1927) magyar filozófiatörténet rendkívül érdekes alakjai közé tartozik: azok közé, akiknek hatása jelentékenyebb, mint teljesítménye. Ha az intézményteremtőt nézzük, a korszakban, sőt talán a magyar filozófiatörténeti folyamat egészében nincs nála jelentékenyebb személyiség. Ha a filozófusra tekintünk, talán korszakában, a századforduló-századelő idején, pályatársai és tanítványai között is akadnak nála mélyebb és

eredetibb gondolkodók. Ő elsősorban is közvetítő, a bölcselet különféle európai hagyományainak meghonosítója: terjedelmileg hatalmas és tematikailag sokágú életművét a jó értelemben vett ismeretterjesztés nemes pátosza hatja át. Ahogy minden nemzedéktársára, indulásakor őrá is két irány hat a legerősebben: a pozitivizmus és a neokantianizmus. Ahogy azonban nemzedéktársai közül csupán kevesen, ő mindvégig megőrzi mindkét irány erős befolyását. A filozófia tudásszintetizáló feladatának pozitivistá meggyőződése és transzcendentális természetének (neo)kantianus fölfogása: mindkettő olyasmi, ami egész pályafutását végigkíséri. Rendkívül termékeny szerző lévén, hatalmas életművet alkot: filozófiai-filozófiatörténeti, esztétikai-irodalomtörténeti, pszichológiai munkák sorát írja és jelenteti meg. Eklektikus-impresszionisztikus bölcseleténél mindazonáltal jelentősebb tudományszervezői és tudományos ismeretterjesztői munkája. (Turbucz, 2021) Elsősorban nem is originális gondolkodónak tekinti önmagát: közvetítőnek és tanárnak, aki az európai filozófiai kultúra értékeivel ismerteti meg a közönségét; aki a filozófiatörténeti kánon klasszikusainak rendszereit tárja olvasói elé. Valószínűleg a hazai filozófiai fejlődés-folyamat leginkább befogadó alakja, aki nyugati egyetemi tanulmányai után már idehaza szerzett írásaiban, elsősorban habilitációs értekezésében, ámulatra méltóan receptív szerzőként, összefoglalóan egymaga sűrítve fogalmazza meg a filozófiatörténet filozófiája poszthegelinánus fejezetének egészét. (Varga, 2020a. 79–90.) A Társaság elnökségével vállalt szerepe kiterjedt intézmény-építő tevékenységébe illeszkedik. 1892-es levelező taggá választásától az Akadémia, 1895-ös – a kifejezetten számára létrehozott filozófiatörténeti tanszékre történő – egyetemi tanári kinevezésétől a budapesti egyetem modernizálásnak első számú alakjának számít, 1915-ös elnökké választása pedig a Magyar Filozófiai Társaság nagyszabású megújulását eredményezi.

A két háború közötti korszakban az első elnök, a pozícióját csaknem másfél évtizedig betöltő Pauler Ákos (1876–1933) szerepe a legmeghatározóbb: ez az időszak valóban akár a magyar filozófiatörténet „Pauler-korszakának” is minősíthető. Nem egyszerűen a korszak filozófiai tudományosságának intézményesen legpozicionáltabb alakja, valóban a korszak legkiemelkedőbb bölcseelője: autentikus teljesítménye, nagyhatású rendszere avatja iskolateremtő egyéniséggé. Filozófiai álláspontja érdekes pályát fut be: metafizikai velleitásokat eláruló kezdetek után a pozitivizmustól a pozitivizmus és a kantianizmus egyeztetésének kísérletén, majd a kantianizmuson keresztül a logikai platonizmusig ível, hogy végül a teista metafizikához érkezzék meg. (Somos, 1999) Noha gimnazista éveiben metafizikai ambíciókat táplál magában, egyetemi tanulmányait elkezdve és rendszeres publikációs tevékenységbe fogva mégis határozottan a pozitivizmus elkötelezettjévé válik. A természetfilozófia fogalmának és feladatainak szentelt doktori értekezése a pszichológiában középponti

filozófiai diszciplinát látó Wundt erős hatását mutatja. Pozitivisták korszakát lezárva, a századfordulótól fokozatosan az „újidealizmus” különféle áramlatainak recepciójában vállal szerepet. Az etikai megismerés természetével foglalkozó monográfiájában már az értéktudományos neokantianizmus és a husserli antipszichologizmus érvényesül: a munkában a logika, az esztétika és az etika értékei – az igaz, a szép és a jó – már abszolút értékeknek minősülnek, olyan ideális tartalmaknak, amelyek függetlenek a rájuk vonatkozó pszichológiai aktusoktól. Reprezentatív filozófiájára a tiszta logika platonizmusában talál rá. A platonizmus ideavilágának harmóniája Pauler számára a – világ zűrzavarával, esetlegességével, kételyével és instabilitásával szembeszegezett – rend, szilárdság, bizonyosság és változatlanság értékeit nyújtja. Míg Platón, az ideaelmélet megalkotásával, az érzéki és az érzékfeletti kapcsolata érdekelte, addig Paulert, Platón kései utódját, a tiszta logika elméletének kidolgozásával, csupán az érzékfeletti foglalkoztatja. Ott az ideákban részesülő létezők teóriája az ideák és a valóság viszonyára keresett választ, itt a tiszta logika alapelveinek elmélete az ideavilág belső viszonyait kutatja. Radikalizált platonizmus ez, a valóságos létezők fogyatékoságaitól és esetlegességeitől végképp megszabadított, és azokra reflektálni nem is kényszerülő, tökéletes ideavilág konstrukciója. Kidolgozója, mondhatnánk, elmenekül a valóság elől, hogy az ideák honában találjon új otthonra. Tiszta logikai platonizmusát összefoglaló, rendszerét kifejtő fő művével, a filozófiába való „bevezetésével” sikerül megteremtenie a magyar filozófiai irodalom leghibátlanabb alkotásainak egyikét: a két háború között további négy kiadásban valamint német fordításban is napvilágot látó – az elmúlt években pedig újabb két kiadásban közzétett – alkotás, lehet mondani, ma olvasva is hideg-életidegen tökéletességet sugároz. A főműben vázolt rendszer és az annak nyomán kidolgozott logikai összefoglalás álláspontjához képest legutolsó művei újabb világnézeti elmozdulásról tanúskodnak. „Bevezetésének” a halála előtt előkészített harmadik kiadása, kéziratban maradt metafizikája és töredékes tanulmányokból rekonstruált ideológiája – a két utóbbi tanítványainak sajtó alá rendezői munkája nyomán posztumusz jelenik meg – gondolkodásának határozott vallásos fordulatát mutatják. A platonista ideavilág ezekben megszemélyesül, az igazság megismerésére irányuló törekvés vallásos vágyakozássá formálódik, az Abszolútum Istenné alakul: Pauler végső filozófiája afféle teista metafizikaként jellemezhető tehát.

Pauler halála után az egyetem másik filozófia tanszékének professzorát, Kornis Gyulát, (1885–1958) választják elnökké. Ő, egyfelől, valóban a korszak kiemelkedően pozicionált szereplőjének számít. Egyetemi tanár, akadémikus, akadémiai elnök, parlamenti képviselő, házalelnök, kultuszállamtitkár, kultuszminiszter, mindenféle elképzelhető tudományos-közéleti társaságok elnöke-vezetője. Olyan szereplő ugyanakkor, aki, másfelől, korábban sem tartozott és

ma sem tartozik a magyar filozófiai hagyomány kiemelkedően értékelt személyiségei közé. A maga korában talán éppen idősebb kortársa, a bölcseletileg mélyebb Pauler alakja borítja árnyékba, a kommunizmus idején az ellenforradalmi korszak teoretikusának számít, hogy aztán a magyar filozófia újabban megélenkült történetírása se emelje a meghatározó kanonikus gondolkodók sorába. Úgy tartottuk számon, mint főként a német tudományosság eredményeinek közvetítésével szolgáló munkák szerzőjét, akinek művei tematikailag a pszichológiától a történetfilozófián és a politikatudományon át a pedagógia- és filozófiatörténetig ívelnek, irányzati tekintetben a szellemtudományos értékfilozófia eklektikus változatát képviselik. Az alakjáról nemrégiben készített monográfia ehhez képest voltaképp rehabilitációs kísérlet: arra irányuló nagyszabású vállalkozás, hogy hősének értékelését ismertségéhez igazítsa. (Somos, 2019) Ez a munka egyforma súllyal tárgyalja a gondolkodó munkásságának filozófiai és politikai összetevőjét, a filozófusi munkásság elemzése során pedig aprólékosan sorra veszi az egyes diszciplínákat, a filozófiától és a pszichológiától a pedagógiáig és a kultúrtörténetig, a rendkívül kiterjedt bölcseleti munkásság értékelése során meggyőzően bizonyítva, hogy a középpontban álló lélektan és történetfilozófia alatt komoly tudományfilozófiai réteg húzódik meg.

Miután Kornis, kultúrpolitikai feladatainak megszaporodására hivatkozva, lemond, Pauler tanszéki utódját, báró Brandenstein Bélát (1901–1989) választják elnökké. Ő, elődjéhez hasonlóan rendkívül termékeny gondolkodó, számos terjedelmes munka szerzője, kiterjedt életmű megalkotója. Egyszerre számít magyar és német nyelvű alkotónak: már korai, idehaza kifejtett munkásságának is vannak német nyelvű kontribúciói; kései, Németországban írott művei – világháború után emigrál, és a saarbrückeni egyetem professzora lesz – között is vannak magyarul írott darabok. Pauler tanítványként gondolkodását enciklopédikus teljességigény jellemzi: önálló műveinek sorában valamennyi hagyományos bölcseleti diszciplína részletező tárgyalását nyújtja, a fennállástanként jellemzett ontológiától és a valóságtanként fölfogott metafizikától kezdve az esztétikáig és az etikáig. Eklektikus bölcseleti alapokon nyugvó munkásságának és terjedős műveinek újabban megkísérelt kanonizálási kísérletei azonban nem mondhatók sikeresnek. (Veres, 2002) Társasági tevékenységének középpontjában a Társaság vitaüléseinek életre hívása és irányítása áll: a történeti és szisztematikus tárgyakat egyaránt átfogó, jó fél évtizedig ívelő és a korszak valamennyi fontos szereplőjét megmozgató – alább majd részletesebben tárgyalandó – vitasorozat kétségkívül az ő személyes érdemének mondható.

A német megszállással a Társaság működése megszakad, életében jó két éves kényszerszünet áll be. Az 1946 tavaszán összehívott újjáalakuló ülés Moór Gyulát (1888–1950) választja elnökké. Moór az intézményesedett hagyományokban egyébként szűkölködő magyar bölcselet kivételesen szerves részahagyományának,

a jogfilozófiai hagyománynak a jelentős alakja. (Perecz, 1988a) Gondolkodói útja a jogbölcsélet neokantiánus fölfogásától indul el: a jog tiszta formáját keresi és szociológiai-pszichológiai összetevőktől függetlenített jogfogalomra épülő jogfilozófia kidolgozására vállalkozik. Programját igen gyorsan végrehajtva és vállalását rendkívül hamar beteljesítve a neokantiánus jogfilozófia meggyőző összefoglaló rendszerét dolgozza ki. Pályájának második felében a hegeli-rickerti-hartmanni ösztönzések nyomán megfogalmazott „új kultúrfilozófiát” próbálja meg valamiféle új jogfilozófia alapjaként felfogni, gondolati orientációváltása jogfilozófiai következményeinek levonása azonban nem eredményez hasonló szintézist. (Szabadfalvi, 1994) Kivételesen gyors szakmai karriert befutó tudós – rendkívül fiatalon lesz professzor és akadémikus –, aki a közélet és a politika különféle színterein is elismerések sorához jut: kitüntetések birtokosa, társadalmi tisztségek betöltője, felsőházi póttag, országgyűlési képviselő. Határozottan antifásiszta konzervatív személyiségként társasági elnöki tiszttét is nyilván annak köszönheti, hogy vitathatatlan szakmai teljesítménye és kikezdehetetlen erkölcsi autoritása egymással ellentétes politikai kurzusok számára is egyaránt megfellebbezhetetlenül tekintélyes személyiséggé avatja.

Amikor a Társaság négy évtizedes szüneteltetés után újjáalakul, ez az aktus a hazai filozófiai intézményrendszer újrapluralizálásának és irányzati nyitásának – az uralkodó szovjetmarxizmus intézményi monopóliuma fölszámolásának és irányzati hegemoniája megszüntetésének – átfogóbb folyamatába illeszkedik. Az alakuló ülés előkészítése és vitája során többen Nyíri Tamást kívánják a megalakuló-újjáalakuló Társaság elnökéül választani: a katolikus professzor személye szimbolikusan is kifejezné a pártállami filozófiával történő szakítást. Az ülés vitája nyomán azonban végül a „hivatalos” jelölt, Tőkei Ferenc (1930–2000) személye győz. Ő azonban nem csupán a pártállami ideológia képviselőinek támogatottja: a korszak kiemelkedően jelentős marxista gondolkodója. Eredetileg sinológus, a kínai bölcsélet hazai recepciójának meghatározó személyisége: a régi kínai filozófia fordítója és népszerűsítője. Nyelvészeti és irodalmi tanulmányai után a marxista-leninista történetfilozófia – a történelmi materializmus – modernizálójaként és átépítőjeként lép föl: az „ázsiai termelési mód” kategóriája nyomán kidolgozott „társadalmi formációelmélet” megalkotójaként szerez nemzetközi ismertséget.

Elnöki szerepe azonban átmenetinek bizonyul: a politikai rendszerváltás után a korábbi elnökjelöltet, Nyíri Tamást (1920–1994) választják elnökké helyette. Nyíri katolikus pap, teológus és filozófus, a katolikus egyetem filozófia-professzora. A zsinati megújulás szellemében átalakuló katolikus teológia hazai közvetítésének elkötelezettje, a korszak hívő–ateista dialógusának illetve a felekezeti párbeszédnek ismert személyisége. Számos szisztematikus műve mellett legjelentősebb munkájának a filozófiai gondolkodás fejlődését egészében

áttekintő kézikönyve számít: ez a tomista transzcendentalizmus szellemében készített összefoglaló a leginformatívabb és leghasználhatóbb korabeli szintézisnek mondható. Emlékére halála után nyilvánosságra kerülő ügynökszeretvevet árnyat.

A Nyíri Tamást követő Nyíri Kristóffal elérkezünk a kortársi elnökökig.

INTÉZMÉNYEK

Az „intézményeket” – a Társaság tevékenységét megvalósító szervezeti formákat – tárgyalva, rendre előbb az alapszabályokat, majd a folyóiratokat, azután a kiadványokat, végül az ismeretterjesztő előadássorozatokot vesszük sorra. Megpróbáljuk bemutatni, hogy ezek az intézmények mennyire párhuzamos jellegzetességeket mutatnak a társaság két korszakában: előbb az 1901-től 1947-ig, majd az 1987-től máig terjedő szakaszban.

(Alapszabályok) Az 1901-ben elfogadott alapszabály öt szakaszra tagolódó, huszonnégy paragrafusból álló, mintegy öt nyomtatott oldal terjedelmű dokumentum. Előbb a társaság célját – céljait – határozza meg, majd a célok elérése érdekében „eszközök” létrehozásáról rendelkezik. A célok között szerepel a filozófiai tudományok művelése és terjesztése, a filozófiai felfogásnak a tudományok úgymond „más köreibben” való meghonosítása és megszilárdítása, az „etikai érzék” „ébredtartalása és fokozása”, a magyar filozofálás történelmi nyomainak feltárása és összegyűjtése, illetve a közéletben felmerülő elvi kérdéseknek filozófiai szempontból való tárgyalása. A célok elérése érdekében négy „eszköz” létrehozását határozza el: a nyilvános felolvasások és viták rendszerét, az ismeretterjesztő előadássorozatok és tanfolyamok sorát, a folyóirat- és könyvkiadást, illetve filozófiai könyvtár felállítását. Az első és a harmadik valóban hamarosan megvalósul: mind a nyilvános felolvasások-viták rendszere, mind a folyóirat- és könyvkiadás fontos munkaformája, illetve tevékenysége lesz a Társaságnak. Az ismeretterjesztő kurzusok csak később, a két háború közötti korszakban nyernek jelentősebb szerepet, a filozófiai könyvtár pedig egyáltalán nem áll föl.

Az alapszabály szerint a Társaság szervezetének három intézménye a közgyűlés, a választmány, illetve a tisztikar. A tagok összességét átfogó közgyűlés évente legalább egyszer ül össze, a harminctagú választmánynak – a tisztikaron kívül – kétharmadrészt fővárosi, egyharmadrészt vidéki tagjai vannak, a tisztikar tagjai pedig az elvi irányítást végző elnök, a gyakorlati szervezőmunkát végző titkár, a költségvetést kezelő pénztáros, illetve a pénzkezelést ellenőrző számvizsgáló bizottság. A legfontosabb szerep a titkárnak jut, aki egyéb teendői mellett szerkeszti a Társaság folyóiratát, a folyóirat szerzőinek föl-kutatásával úgymond „propagandát” fejt ki a Társaság érdekében.

Az 1987-ben újjászerveződő Társaság alapszabálya a korábbi változatnál jó háromszor hosszabb dokumentum: nyolc fejezete összesen ötvennyolc paragrafusra oszlik. Ez a változat Preambulummal indul, amely a „Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie” (Filozófiai Társaságok Nemzetközi Szövetsége) tagjaként és a Magyar Tudományos Akadémiával együttműködő szervezatként határozza meg a Társaságot. A célok között felsorolja a magyar filozófusok, illetve a filozófia szakos hallgatók, a filozófiával összefüggő területen dolgozó kutatók és a filozófiai kérdések iránt érdeklődő laikusok tömörítését; a filozófiai elméletek és módszertan fejlesztését, a filozófiai szemléletmód érvényesítését az oktatásban, a kutatásban és a tudományos közéletben; előadások, viták, konferenciák szervezését, a hazai filozófiai kutatások és eredmények figyelemmel kísérését; kongresszusaival a magyar filozófia fejlődésének, a tudományos eredmények megismerésének, a szakmai információk áramlásának elősegítését; a hazai és a nemzetközi tájékozódás kiszélesítését, a magyarországi filozófiai élet nemzetközi felzárkózását; információs rendszerével, a kutatások és publikációk nyilvántartásával tagjai szakmai, oktatói és tudományos tevékenységének segítségét. A feladatok külön megfogalmazását ehhez képest elsősorban a Társaság közhasznúsági státuszának szem előtt tartása indokolja. A feladatok sorában szerepel a filozófiai alapkérdéseinek megvitatása és azok tudományos feltárása, vitákkal, rendezvényekkel a magyarországi filozófiai élet fejlődésének elősegítése; a filozófiai képzés, továbbképzés és minősítés kérdéseinek megvitatása; nemzetközi konferenciák, vitaulések szervezése, a magyar és magyarországi kötődésű filozófusok nemzetközi tevékenységének elősegítése.

Az intézmények itt a következőképp alakulnak: közgyűlés, elnökség, elnök, alelnökök, főtitkár, bizottságok, szakosztályok. Az évenkénti kongresszuson összeülő közgyűlés a Társaságnak a tagok összességéből álló, legfelsőbb döntéshozó szerve. A Társaság munkájának folyamatosságát megteremtő, két évre – friss módosítás nyomán négy évre – választott, összesen legalább 12 főből álló elnökség évente többször ülésezik. Az elnök irányítja és képviseli a Társaságot; munkáját az alelnökök segítik; az operatív munkát ténylegesen végző főtitkár kiemelt hatásköre az utalványozási jog. A bizottságok közül az alapszabály kettőt nevesít: a számvizsgáló és az érdekvédelmi bizottságot. A szakosztályok a Társaság tartalmi szakmai tevékenységét megvalósító szerveződések, jelenleg a következők működnek közülük: az antik és középkori filozófiatörténeti, a fenomenológiai, a vallásfilozófiai, a hermeneutikai, az etikai, illetve a középiskolai tanári munkacsoport.

(*Folyóiratok*) A Társaság első, hosszú, közel fél évszázadig tartó korszakának két, egymást követő folyóirata van: előbb, 1901-től 1914-ig *A Magyar Filozófiai Társaság Közleményei*, utóbb, 1915-től 1947-ig az *Athenaeum*.

Mindkettő számon tartásra érdemes orgánus, ám jelentőségük semmiképp sem azonos. Míg a *Közlemények* ténylegesen csupán a közlöny, vagyis alapvetően a Társaság működéséről beszámoló értesítőnek számít (Perecz, 1995c), addig az *Athenaeum* az hazai sajtótörténet egésze talán legjelentősebb filozófiai folyóiratának minősíthető (Perecz, 1998b).

A *Magyar Filozófiai Társaság Közleményei*, funkciója szerint, valóban a Társaság közlönye, bár másfél évtizedes történetében ugyanakkor több szakasz mutatkozik. Az első szakaszban, 1901 és 1905 között valóban nem több egyszerű értesítőnél. Minden rovata a Társasággal kapcsolatos anyagokat közöl: a tanulmány-rovat a Társaságban elhangzott előadások szövegét teszi közzé, a könyvismertetés-rovat főként hazai művekről szóló recenziókat hoz, a „Vegyes” vagy „Egyéb” rovatcím alatt pedig csaknem kizárólag a társasági élet híreiről tudósít. A három típusú közleményt csak alkalmanként, egy-egy számban egészíti ki egyéb publikáció, például folyóiratszemle vagy az egyetemeken tartott filozófia-kurzusokról hírt adó beszámoló. A második szakaszban, 1906-tól 1910-ig, ha a színvonal nem is, a szerkesztés minősége egyértelműen javulni kezd. A negyedévi folyóirattá fejlődő kiadvány igyekszik önálló orgánummá alakulni. A tanulmány-rovatban a társasági előadásokon kívüli dolgozatokat is közöl, a könyvismertetés-rovatba egyre több idegen nyelvű kötet recenzióját is beteszi, és új rovatokkal – például a hazai filozófiai irodalomról beszámoló bibliográfiai rovattal – is kísérletezik. A harmadik szakasz, az 1911 és 1914 közti időszak aztán a tartalmi színvonalemelkedést is meghozza. A felelős szerkesztő továbbra is a titkár marad, az egyszemélyi szerkesztést azonban kollektív szerkesztés váltja föl: a Társaság elnöke által vezetett szerkesztőbizottság maga is érdemi tevékenységet fejt ki a folyóirat érdekében. A lap tükrözni kezdi azt a megélénkülést, amit a korszak filozófiai élete mutat: a tízes évek a pozitívizmus – a nyugati tendenciákhoz képest jelentősen hosszabban tartó – hazai hegemoniájának oldódását, az antipozitivistá-antipszichológista, metafizikai „újidealizmus” megjelenését hozzák el.

A bölcséleti átalakulás fejleményeitől nem függetlenül, a jelentős társasági megújulás részeként a *Közlemények* megszűnik, és Társaság az *Athenaeumot* veszi át saját folyóirataként. Az *Athenaeum*, tudni kell róla, a hazai sajtótörténet egyik leghosszabb életű folyóiratának számít. Első füzet 1892-ben, utolsó füzete pedig 1947-ben jelenik meg, működése a századvégtől-századelőtől a két háború közötti korszakon át a koalíciós évekig ível tehát. A több mint fél évszázadot az 1914–1915-ös esztendő osztja két szakaszra. 1914-ig az Akadémia filozófiai és államtudományi folyóirataként lát napvilágot, 1915-től a Magyar Filozófiai Társaság orgánusává válik. Feladata mindkét szakaszban ugyanaz: a hivatalos filozófiai tudományosság eredményeinek közzététele.

Hosszú története során többször változik szerkesztői koncepciója is, meghatározó filozófiai iránya is, színvonala is. A szerkesztői koncepció a szigorúan irányzatos, programatikus szerkesztési elvek és a nyitott, értékorientált fel fogás között mozog. A meghatározó filozófiai irány kezdetben a pozitivizmus, majd az „újidealizmus”, végül a szellemtörténet. A színvonal tekintetében pedig egyértelműen két kiemelkedő korszak mutatkozik: a tízes évek második fele és a harmincas évek időszaka.

Az ötvenhat esztendő alatt összesen tíz szerkesztő váltja egymást, érdemes felsorolni őket. Pauer Imre 1892 és 1914 – ebben hosszú periódusban a lap, ugye, még nem a Társaság orgánuma –, Alexander Bernát 1915 és 1919, Nagy József 1920 és 1923, Kornis Gyula 1924 és 1926, Dékány István 1927 és 1931, Prohászka Lajos 1932 és 1939, gróf Révay József 1940 és 1944 között, Faragó László 1945–1946-ban, Pozsonyi Frigyes és Vajda György Mihály pedig 1947-ben tölti be a szerkesztői tisztséget. Következetes szerkesztői elveket érvényesítő, tudatos szerkesztő közöttük csupán három akad: Pauer, Alexander és Prohászka. Pauer a pozitivistá bölcselet fórumaként hozza létre a lapot, Alexander és Prohászka pedig a kortársi filozófiában egyetemesen tájékozódó, a korszak eredményeit átfogóan tükröző szemlét alkot. Nagy, Kornis és Dékány viszont inkább csak a Filozófiai Társaságban viselt tisztségével járó kötelezettségnek tekinti a szerkesztői munkát, Révay mindössze Prohászka örökét kívánja tovább vinni, Faragó, Pozsonyi és Vajda pedig csupán az újrakezdést kísérli meg.

A hosszú életű, jelentős társasági folyóiratokhoz képest a Társaság új korszakának orgánuma kifejezetten szerénynek mondható. *MFT Hírek* ugyanakkor nyilvánvalóan a korábbi korszakokhoz képest egyrészt gyökeresen eltérő folyóiratstruktúra részeként lát napvilágot, másrészt összehasonlíthatatlannul eltérő nyilvánosságszerkezet terében működik. Egyrészt tehát, míg korábban kevés filozófiai folyóirat működik – a *Közleményeknek* és az *Athenaeumnak* tehát gyakorlatilag csupán a katolikus bölcseleti folyóirat az egyetlen versenytársra –, addig most a Társaság lapja több régebbi és tucatnyi új filozófiai folyóirat között az egyik lesz csupán. A posztkommunista átmenettel a folyóiratkiadási struktúra pluralizálódik és a cenzurális szempontok teljesen megszűnnek: vállalkozókedvtől és lehetőségektől függően bármilyen folyóirat megjelenhet tehát. A hagyományosan folyóiratkulturának számító magyar kultúra filozófiai regiszterében is korábban nem tapasztalt gazdagságban jelennek meg filozófiai folyóiratok. (Perecz, 2000, 2005; Laczkó 2012; Perecz, 2017. 158–165; 2021) Ebben a folyóiratstruktúrában a Társaság orgánumának nem kell sajátképpen filozófiai tanulmányokat közlő folyóiratnak lennie: megmaradhat szűken a társasági információk továbbítására szolgáló kiadványnak. A főtítkárr által szerkesztett *MFT Hírek* ilyenformán szinte kizárólag

a társasági működéssel összefüggő közleményekkel jelentezik: anyagának túlnyomó többségét a Társaság tevékenységéről szóló éves beszámoló, közgyűlésekről és elnökségi ülésekről készített emlékeztetők, konferenciafölvívások és konferenciabeszámoló, valamint tagnévsorok mellett rendszeres folyóirat-szemlék és éves könyvlisták teszik ki, amelyeken kívül csak kivételesen szerepelnek önálló tanulmányok. Évente négy – az első és a második szám után általában összevont harmadik-negyedik – számmal jelentkező, kisalakú orgánium ráadásul csupán másfél évtizedet ér meg: 1994-ben indul, 2009-ben pedig be is fejezi működését. Másrészt ugyanis, a lap működése arra a korszakra esik, amikor radikálisan átalakul nyilvánosság szerkezeti tere: a digitalizáció sebes térhódítása nyomán a nyomtatott sajtó általában is visszaszorulni kényszerül. Az *MFT Hírek* nyomtatott változata megszűnik hát, a társasági hírek – a társasági működésről és az filozófiai élet eseményeiről szóló információk – Társaság honlapján és a MAFLA, (Magyar Filozófiai Lista) elektronikus levelezési listáján keresztül jutnak el a Társaság tagságához.

(*Kiadványok*) Ebben az esetben az „új” Társaság határozottan jelentősebb teljesítményt tud fölmutatni, mint amit a „rég” Társaság tudott.

A „rég” Társaság legjelentősebb önálló kiadványsorozata mindössze kilenc kötetet ér meg, ez a kilenc kötet ráadásul időben hosszú periódus alatt tud kijönni. A *Magyar Filozófiai Társaság könyvtárának* az első kötete 1917-ben az utolsó kötete 1944-ben jelenik meg. A kötetek között szerepel tanulmánygyűjtemény – mint a Leibniz halálának kétszázadik évfordulója alkalmából összeállított kiadvány –, doktori disszertáció – mint Szilasi Vilmos könyve a „tudati rendszerezés elméletéről” –, monográfia – mint Bognár Cecil munkája a fizikai okságról és törvényszerűségről –, klasszikus mű fordítása – mint Arisztotelész Politikája –, vagy kézikönyv – mint Ottlik László kötete a társadalomtudomány filozófiájáról. Pauler halála után a sorozatban jön ki a filozófus posztumusz tanulmánykötete az „ideológiáról”, illetve a filozófustól búcsúzó tisztelgő tanulmányok híres gyűjteménye, a *Pauler emlékkönyv*. A kiadványsorozat két legjelentősebb darabjának azonban alighanem a két utolsó: a „filozófia nagy rendszereit” meg a „mai filozófia” helyzetét áttekintő – alább részletesebben említendő – vitasorozat anyagát közrebocsátó kötet számít.

Az „új” Társaság legjelentősebb efféle vállalkozása ehhez képest kifejezetten imponálóan mondható. A *Lábjegyzetek Platónhoz* kötet sorozat a Társaság éves nagyrendezvényeként működő – címében Whitehead híres diktumát parafrázáló – szegedi konferenciasorozat előadásainak szerkesztett szövegét bocsátja közre. Az 2003-ban elinduló kötet sorozat jelenleg immár a 19. köteténél tart. A vállalkozás rendkívül elegáns kötetait az évek-évtizedek során a szerkesztőnek – a Társaság titkárnak – sikerül mindvégig egységes formátumban megőriznie és azonos szerkezetben közrebocsátania. Ha végigtekintünk a

címeken, sorrendben a következő kötetek látnak napvilágot a sorozatban: *Az erény, A bűn, A barátság, A lelkiismeret, A gyűlölet, Az igazságosság, A szabadság, Az akarat, Az ész, A szerelem, A hazugság, A bizalom, Az agresszió, Az emlékezet, Az idegen, A polisz, Az identitás, A vita*. A kötet-sorozat – alaposabb tanulmányozásra érdemes és részletesebb földolgozásra méltó – darabjai összességükben valószínűleg a korszak hazai filozófiájának reprezentatív képét rajzolják meg. A konferenciaelőadások anyagát közlő kötet-sorozat kiegészítő darabja, fejet hajtva a konferenciák egyik legjelentősebb és leghívebb előadójának számító filozófus személye és életműve előtt, Heller Ágnes előadás-esszéinek posztumusz válogatását nyújtja át.

(*Ismeretterjesztő sorozatok*) A „régí” Társaság legjelentősebb vállalkozása ebben a tekintetben az a két vitasorozat, amely a világháború évei alatt, a harmincas évek végétől egészen a negyvenes évek első feléig végigível. A vitaülések, közelebbről, 1938-ban indulnak és 1943-ig tartanak. A társasági folyóirat, az *Athenaeum*, összesen negyven vitaülés írásos változatát közli, ebből a terjedelmesebb anyagból, összesen húsz vitaülés dokumentumait közzé téve, két kötetnyi válogatás készül: ez a két kötet a Társaság előbb említett *Könyvtárának* két utolsó, ám bizonyítanivalóan legjelentősebb darabja. Voltaképp két vitasorozatról van szó, a két kötet ezek tematikáját követi. Az előbbi, az 1942-ben megjelenő kötet a „filozófia nagy rendszereit” tekinti át, voltaképpen a filozófia történeti irányzatai fölött szemlét tartva az antikvitástól az újkori bölceleltig: a platonizmustól és az arisztotelizmustól a skolasztikán és a karteziánizmuson keresztül a kantianizmusig és a hegelianizmusig. (Halasy-Nagy–Ivánka, 1942) Az utóbbi, 1944-ben kijövő kötet a kortársi filozófia szisztematikus panorámáját rajzolja meg, részletező áttekintést nyújtva a filozófiai diszciplínák és a szakfilozófiák helyzetéről: egyfelől a logikától és az ismeretelmélettől az etikán és az esztétikán át a természetfilozófiáig és a kultúrfilozófiáig a diszciplínákon, másfelől a társadalomfilozófiától és a jogfilozófiától a nyelvfilozófián és a gazdaságfilozófián át a vallásbölceleltig és a történetfilozófiáig a szakfilozófiákon végighaladva. (Baránszky Jób–Brandenstein, 1944) A Brandenstein elnöki irányításával és összefoglalásával zajló ülések nem csak tematikusan mutatnak határozott teljességigényt: az előadók és a hozzászólók között a korszak valamennyi fontos szereplője föltűnik. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ez, a korszak bölceleltét reprezentatíván bemutató vitasorozat friss kiadásban is hozzáférhető: hosszabb, nemcsak az említett kötetekben kiadott anyagát, hanem valamennyi, eredetileg csak a folyóiratban megjelent kontribúcióját is tartalmazó, igényesen gondozott és hasznos kiegészítőkkal fölszerelt változata a kilencvenes évek végén újra olvasható lett. (Kőszegi, 1998)

Az „új” Társaság hasonló rendezvénysorozata egyelőre rövidebb hagyományokra tekinthet vissza. A „Kontra-poszt” rendezvényeit hasonlóképp a filozófiai ismeretterjesztésnek és a filozófia népszerűsítésének a törekvése határozza meg. A vállalkozás egyszerre előadássorozat és vitasorozat: nyilvános rendezvényein az előadó bevezető referátumát két főlként szakértő korreferátuma követi, az elhangzottakat pedig azonnal a jelenlévő közönség kérdései alakítják. A rendezvénysorozat egyfelől a filozófia kezdeteihez igyekszik visszatérni: a filozofálás alapvetően szóbeli és fogalmilag dialogikus hagyományait idézi meg, másfelől ugyanakkor a kortársi kommunikáció lehetőségeit is fölhasználja: darabjait az online-térben is azonnal hozzáférhetővé teszi. Az előbbi fizikai terét a rendezvényeknek helyet adó Fuga művészeti központ adja, az utóbbi digitális terét pedig az elhangzott alkalmakat azonnal hozzáférhetővé tevő *Litera* irodalmi portál teremti meg. A rendezvények tematikája nem törekszik szisztematikusságra: aktuális társadalomelméleti és politikai, etikai és esztétikai problémákat tűz napirendre. Az eddigi programok megvitatják, például, a filozófus társadalmi felelősségét, az egyenlőség-egyenlőtlenség, az ellenállási jog, az ökológiai válság, a társadalmi nem, az eutanázia, a traumaöröklődés, a virtualitás, a mesterséges intelligencia problémáit, vagy a szenvedélyek meg az ízlés kérdését. A vállalkozás eddig két és fél évet ér meg: első alkalmá 2020 elején indul, mindeddig legutolsó rendezvényére pedig 2022 nyarán kerül sor. A sorozat a járvány következtében időlegesen teljesen az online-térbe szorul, jelenleg pedig technikai nehézségek akadályozzák a folytatását. Az eddigi alkalmain elhangzott viták szerkesztett anyagából összeállított kötet örvendetesen megjelenés előtt áll, a sorozat további folytatása ellenben sajnálatosan kétségesnek látszik.

KORSZAKOK

A Társaság történetének periodizációja nem egyszerű feladat. Hosszú, ötnegyed évszázados nagytörténete – a működését kíméletlenül megszakító, a négy évtizedes kényszerszünet ellenére is – olyan terjedelmes történeti szakaszt képez, amelyikben teoretikusan nyilvánvalóan egymással egyáltalán nehezen összevethető tendenciák mutatkoznak. Hogyan határozhatunk meg és mi alapján különíthetünk el hát egyes szakaszokat a Társaság történetében?

Magunk a következő javaslatot terjesztenénk elő. A Társaság – számunkra elősorban a társasági folyóiratokból kibontakozó – tevékenységének tanulmányozása nyomán megrajzolódó kép alapján, úgy tűnik föl, öt periódus elkülönítését érdemes megfontolnunk. Az induló, az alapítástól a tízes évek közepéig meghatározó pozitivistá programot előbb, a világháború idején, az újidealizmus különféle irányainak befolyása váltja föl, majd a két háború közötti hosszú periódusban a szellemtörténeti korérzékelés laza hatása érvényesül, hogy azután

a koalíciós évek rövid szakaszában csupán az előző korszakhoz képest jelentkeznek „nyitások” és képződjenek meg „árnyak”, míg végül, az újjáalakulással kezdődő, ma is tartó szakaszhoz érünk. Öt javasolt korszakunk tehát: az 1901 és 1914 közötti pozitivista korszak, az 1915 és 1919 közötti „újidealista” korszak, az 1920 és 1944 közötti szellemtörténeti korszak, az 1945 és 1947 közötti zárókorszak, majd az újjáalakulás 1987-től kezdődő és máig tartó korszaka. A korszakok meghatározása során azonban tanácsos lehet figyelembe venni a Társaság folyóiratának monografikus földolgozásában szereplő korszakmeghatározásokat: hogy tudniillik a folyóirat a „pozitivizmus *programjával*” indul, majd a tízes évek második felében az „új idealizmus *jegyében*” működik, utóbb, a két háború között, csupán a „szellemtörténet *korszakában*” tevékenykedik, végül az utolsó három évfolyamban ehhez az előző korszakhoz képest kísérel meg „nyitásokat”, illetve vetít előre „árnyakat”. (Percz, 1998b. 17–19.) Ahogy folyóirata történetének, úgy valószínűleg a Társaság működésének korszakmeghatározásai is fokozatosan gyöngülő magyarázóerővel bírnak tehát: egyre kevésbé fejeznek ki határozottan megragadható, autonóm gondolati tartalmat. Mindez különösen igaz a Társaság legújabb, máig is tartó korszakára: az 1987-től eltelt immár három és fél évtized ellenére ezt a szakaszt nem mernénk tartalmilag minősíteni, visszafogottan mindössze az „újjáalakulás” korszakának nevezzük.

Az első korszak tehát a pozitívizmus programjával indul. Már a Társaság megalakulását közvetlenül megelőző, említett *Magyar Kritika*-vitában is polémia bontakozik ki a megalakítandó szerveződés bölcséleti irányáról: a kezdeményező határozottan pozitivista irányú társaságot terveznének, vitapartnereik ellenben kijelölt irányzat meghatározása nélküli csoportosulás mellett érvelnek. A megalakuló Társaság dokumentumai valóban nem emlékeznek meg a pozitívizmusról, a társasági működés gyakorlatában mégis határozott pozitivista program látszik körvonalazódni. A társasági folyóiratban megjelenő közlemények egyértelműen a korszak „legkorszerűbb” bölcséleti irányaként fölfogott, a tapasztalati tudományok alapján álló pozitív filozófiát tekintik követendőnek. A filozófia tudománnyá alakítását követelő szcientizmus, a harcias metafizika-ellenesség, az eltökélt haladáshit, a természettudomány megismerési mintaként történő fölfogása és az egységes tudomány eszménye: ezek a társasági cikkek meghatározó jegyei. A Társaság jó évtizedig a pozitívizmus előföltevéseinek reflexiótlan elfogadásával és érvényességének rendíthetetlen hitével munkálkodik – az antipositivista-metafizikai tendenciák, a századelőn egyébként már meginduló „újidealista” irányok föltűnése csak a korszak utolsó fél évtizedében észlelhető.

A második korszak viszont éppen ezek jegyében formálódik. A korábban háttérbe szorított irányzatok most a társasági nyilvánosság elé lépnek és

meghatározóvá válnak. Az új korszak meghatározó iránya, az „újidealizmus” gyűjtőfogalom: egyaránt átfogja a megélenkülő Nietzsche-recepciót és a meginduló Bergson-recepciót, a neokantianus és az életfilozófiai irányok különböző változatait, a bolzanoi logikától a meinongi tárgyméletemen át és a husserli fenomenológiáig az egymástól egyébként különböző filozófiai törekvések sokaságát. Közös kiindulópontjuk a pozitivizmus-ellenesség: ez képezi meg egységes bázisukat, ez adja szemlélet- és törekvésbeli azonosságukat. Ha az „újidealizmus” különféle áramlatainak közös filozófiai bázisa az antipozitivizmus, akkor közös ideológiai bázisa az antiliberalizmus. A filozófiai megújulás reménye és törekvése a liberális pozitivizmus meghaladásához kapcsolódik tehát. Míg azonban az antipozitivizmus nyíltan felvállalt program, az antiliberalizmus csak helyenként megnyilvánuló motívum. A legegységelműbben a korszak jellegzetes vonulatában, a „háború filozófiáját” tárgyaló közleményekben érhető tetten. A háború ezekben egyszerre látszik súlyos katasztrófának, határozott értékpusztulásnak, és egyszerre minősül a megújulás forrásának, az értékgyarapodás lehetőségének. A háborús katasztrófa pusztítása közepette eszerint olyan folyamatok bontakoznak ki, amelyeknek a háború vége után sem szabad megszűnniük. A háborús újjászületés, a tanulmányok várakozása szerint, három területen is jelentkezik majd: egyszerre lesz filozófiai, nemzeti és politikai megújulás.

A harmadik, terjedelmes, negyedszázadot átfogó, két háború közötti korszakot első közelítésben bajos egyetlen korszaknak tekinteni. Mind a társasági működés szempontjából, mint a tartalmi tendenciák tekintetében számottevő változásokat lehet megfigyelnünk. A társasági működés erős hullámozást mutat: kezdetben határozott válságjelek mutatkoznak benne, majd fokozatosan megerősödő intézményei jelentős sikereket mutatnak föl. A tartalmi tendenciák tekintetében a Pauler filozófiájától meghatározott és az az utáni időszak képez benne önálló alszakaszt. A korszak egységét nem valamely társasági teljesítmény teljesítmény vagy valamely konkrét irányzat-irányzatcsokor teremti meg: a korérzékelés egészét meghatározó, átfogó szellemtörténeti minta fennállása. Korszak meghatározó vonása éppen az uralkodó filozófiai álláspont hiánya. Míg az első két korszakban világosan felismerhető a meghatározó irány – előbb, a századelőn a pozitivizmus, utóbb, a tízes évektől az antipozitivista „újidealizmus” –, addig most, a harmadik korszakban éppen a hegemon fel fogásmód hiánya tűnik szembe. A hegemoniáért küzdő irányzatok közül kettő látszik a legfontosabbnak: a neokantianizmus és az egzisztencializmus. Hogy a kettő közül egyik sem szerzi meg a meghatározó pozíciót, ellentétes oka van: a korszak szellemtudományos-szellemtörténeti korérzékelésének fényében a neokantianizmus túl régi és elavult, az egzisztencializmus túl új és avantgarde iránynak tűnik fel. A neokantianizmus hívei utóvédharcra képesek csupán, az egzisztencializmus recepciójában viszont kezdettől fogva a bíráló hangok a

meghatározók. A harmadik korszak alaphangját ilyenformán leginkább az általánosan fölfogható – az új idealizmust történet- és kultúrfilozófiává alakító – szellemtörténeti korérzékelés adja.

Az utolsó, a koalíciós évekbeli korszakot viszont látszólag szükségtelen önálló korszaknak minősíteni. Alig három év tendenciáiról van szó, a társasági szereplők és a társasági folyóirat szerzőinek törekvése ráadásul nyilvánvalóan kizárólag a hagyomány folytatására, az előző korszakhoz fűző kontinuitás megteremtésére irányul. A közelebbi vizsgálat azonban azt mutatja: az előző korszakhoz képest önálló, egyértelmű nyitásokat megkísérló, egyben pedig a vég árnyait előrevetítő korszakkal van dolgunk. Az orientációváltásnak két szintje is fölfedezhető: a politikai és a filozófiai. A politikai orientációváltás maga is kettős jellegű: a folyóirat általános átpolitizálódásában, illetve a koalíciós években kurrens politikai fogalmak föltűnésében ragadható meg. Ez az átpolitizálódás persze idézőjelben értendő: a korábbi, politikailag tökéletesen intakt működéshez képest jelenti a politikai motívumok megerősödését. Nem a Társaság nyit a politika felé: a politika tör be a Társaság életébe. Az újraindulás jogosultságának legitimálásához a helyénvaló politikai magatartás és álláspont igazolására van szükség: a föltűnő politikai fogalmak – a szocializmus, a haladás és a demokrácia fogalma – épp ezt igyekeznek szolgálni. A filozófiai orientációváltás tekintetében a folyóirat előző korszakának elsősorban németes orientációjával szemben három új irány megjelenését lehet rögzítenünk: az angolszász filozófiai tradícióét, a francia egzisztencializmusét és a marxizmusét. A nyitások mögött ugyanakkor fölsejlenek az árnyak: a marxizmus – a hivatalos kortársi szovjetmarxizmus, a hamarosan idehaza is monopolhelyzetbe kerülő marxizmus-leninizmus – befogadásában már megmutatkoznak a tendenciák, amelyek hamarosan a Társaság fölszámolásához vezetnek.

Végül, a jelenlegi korszak. A Társaság újjáalakulása, említettük, egy átfogóbb folyamatba illeszkedik: annak megnyilvánulásaként kell szemlélnünk, ahogy a posztkommunista átmenet nyomán a filozófia társadalmi státusza gyökeresen átalakul. A korábban monopolhelyzetet, majd hegemoniát élvező szovjetmarxizmus – az ortodox „dialmatos”-„törtmatos” irányzat –, ugye, nyom nélkül fölszívódik: a plurális szerkezetűvé váló filozófiai térbe a nagy nyugati irányzatok egymással vitatkozó követői nyomulnak be. A politikai hatalom legitimációját végző – cserében saját legitimációját a politikai hatalomtól elnyerő – hivatalos filozófia megszűnik: a különböző filozófiai irányzatoknak immár saját maguknak kell megteremteniök szűkebb szakmai és tágabb kulturális legitimációjukat. A szovjetmarxizmust újratermelő intézményrendszer összeomlik, az intézményrendszer működése nyomán kialakuló filozófiai élet megszűnik: a filozófiai intézmények és a filozófiai élet tekintetében egyaránt alapvetően eltérő kondíciók épülnek ki. A Társaság ennek a nagyszabású folyamatnak egyik fontos eredménye és meghatározó aktora lesz.

Tevékenysége jelentősen hozzájárul a hazai filozófia társadalmi beágyazottságának növeléséhez. Hogy a rendszerváltozás után a kortársi filozófia háttározott reneszánsza tapasztalható, az nem kisértépp a Társaság működésének tudható be; hogy az utóbbi évtizedben ez a reneszánsz – szomorúan éljük ezt meg valamennyien – azonnal véget is látszik érni, annak felelőssége éppen nem a Társaságot terheli.

Említsünk néhány számadatot. A százhusz éve, 1901-ben 177 taggal megalakuló Társaság taglétszáma fokozatosan nő, 1917-re éri a közel ötszáz taglétszámot, hogy a két háború között a taglétszámok hol némileg növekvő, hol kicsit csökkenő tendenciát mutassanak, majd négyszáz-négyszázötven fő körül állandósuljanak. Az 1987-ben újjáalakuló Társaság mintegy százötven taggal jön létre, előbb egy évtized alatt a taglétszám megkétszereződik, majd tovább növekedve mára újra mintegy négyszáz fővel állandósuljon. Vagyis a mai Társaság eléri a régi Társaság nagyságrendjét.

A társasági tevékenység bemutatása során a „régí” és az „új” Társaság párhuzamaira helyeztük a hangsúlyt. Ilyenformán nem tudunk beszámolni azokról a tevékenységformákról, amelyek kifejezetten az „új” Társaságot jellemzik. Ilyen az évi díszelőadás meghívásának rendszere: hogy a Társaság évente meghívja és reprezentatív előadás megtartására kéri föl a nemzetközi filozófiai szcéna egy-egy neves személyiségét. Ilyen a Cogito-díj: hogy a Társaság minden évben díjazza és a L’Harmattan Kiadó *Cogito-könyvek* című sorozatában kiadja egy-egy fiatal pályakezdő filozófuskolléga arra érdemes művét. Ilyen végül a középiskolai filozófiaoktatás támogatása: hogy minden évben a Társaság védnökségével és szervezésében kerül sor a filozófiai országos középiskolai tanulmányi versenyre, illetve a Nemzetközi Filozófiai Diákolimpia (az IPO) válogató-versenyére, a Társaság pedig minden évben két diákot delegál a nemzetközi versenyre, illetve képviselteti magát az IPO szervezőbizottságában és zsűrijében.

A társasági filozófia tartalmi számbavételére és értékelésére nem mernénk vállalkozni. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a társasági filozófiában a kortársi filozófia irányzatai közül a filozófia történetével közelebbi kapcsolatot ápoló fenomenológiai-hermeneutikai törekvések erősebben, a tudományos-analitikus megközelítések viszont gyöngébben képviseltetik magukat. Az érdemi munka ugyanakkor a szakmailag autonóm szakosztályokban folyik, ezeknek akár felületes áttekintése is lehetetlen. Az éves társasági nagyrendezvény, a Platónhoz úgymond lábjegyzeteket fűző előadássorozat kiterjedt – említettük, immár csaknem húsz kötetet kitevő – anyagának alaposabb vizsgálata mindenesetre pontosabb képet rajzolhatna a tartalmi tendenciákról.

Reméljük, valaki hamarosan vállalkozik majd erre a tartalmi vizsgálatra is.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Társaság történetének összefoglalásához sokaktól kaptam segítséget; közülük elsősorban 1987-es újjáalakulás történeteit fölidéző Faragó-Szabó Istvánnak, Kelemen Jánosnak, Lendvai L. Ferencnek és Ludassy Máriának, illetve a jelenlegi működésről tájékoztató Laczkó Sándornak és Széplaky Gerdának tartozom köszönettel.

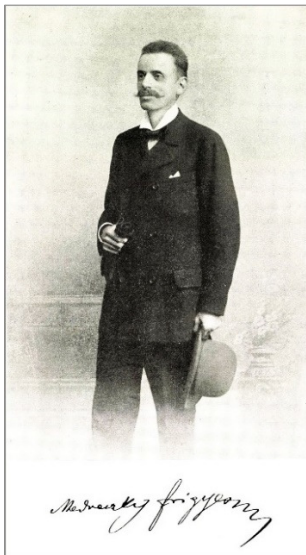
IRODALOM

- Baránszky Jób László–Brandenstein Béla, et al. (1944): *A mai filozófia: Áttekintés a filozófia eredményein a Magyar Filozófiai Társaságban 1941 szeptemberétől 1943 májusig rendezett viták alapján* (A Magyar Filozófiai Társaság könyvtára, 9), Budapest, Egyetemi Nyomda.
- Halasy-Nagy József–Ivánka Endre, et al. (1942): *A filozófia nagy rendszerei: A Magyar Filozófiai Társaság vitáulésai az 1940/41-es évadban* (A Magyar Filozófiai Társaság könyvtára, 8), Budapest, Egyetemi Nyomda.
- Hell Judit (1995): *Medveczky Frigyes*, Budapest, Akadémiai.
- Kószegi Lajos (1998) (Szerk.): *Athenaeum-tár: A Magyar Filozófiai Társaság vitáulésai, 1938–1944; Repertórium* (Pannon Pantheon), Veszprém, Comitatus.
- Laczkó Sándor (2012): A filozófiai élet jelene Magyarországon: Intézmények, műhelyek, közösségi fórumok, *Erdélyi Múzeum*, 1. 157–169.
- Laczkó Sándor (2013): A századforduló magyar nyelvű filozófiai folyóiratairól: *A Bölcséleti Folyóirat és a Magyar Filozófiai Társaság Közleményei*, In. Laczkó Sándor: *A dolog és a szó: Tanulmányok a magyar filozófiai hagyományról* (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai, XIV), Kolozsvár–Szeged, Pro Philosophia–SZTE Klebelsberg Könyvtár Társadalomelméleti Gyűjtemény, 124–139.
- Mester Béla (2012): A folyóirat mint filozófiai program: Böhm Károly és a *Magyar Philosophiai Szemle*, In. Egyed, Péter (Szerk.): *Felvilágosodás; Magyar századforduló: a VII. Hungarológiai Kongresszus Filozófia Szekciójának előadásai*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 249–260.
- Perecz László (1995a): Az első másfél évtized: A Magyar Filozófiai Társaság indulása, *Magyar Tudomány*, 6. 735–742.
- Perecz László (1995b): Az első másfél évtized: A Magyar Filozófiai Társaság indulása, *MFT Hírek*, 2. 9–16.
- Perecz László (1995c): Tükör és előzmény: A Magyar Filozófiai Társaság Közleményei, *Világosság*, 5. 25–31.

- Percz László (1998a): A belátásos elmélettől a mezőelméletig. A magyar jog-filozófia fél évszázada: Pikler, Somló, Moór, Horváth, *Századvég*, (10) ősz, 73-94.
- Percz László (1998b): *A pozitivizmustól a szellemtörténetig: Athenaeum 1892–1947*. (Horror Metaphysicae), Budapest, Osiris.
- Percz László (2000): Talpraállás után: Magyar filozófia a kilencvenes években, *Századvég*, (18) ősz, 163-188.
- Percz, László (2005): Nach dem Neubeginn: Zur Lage der ungarischen Philosophie seit 1989, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 2. 277-285.
- Percz László (2017): A „premarxizmustól” a „posztmarxizmusig”: A magyar filozófia intézményrendszere 1945 után, In. Percz László: *Ki a filozófus? Magyar filozófiatörténeti tanulmányok* (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai), Kolozsvár–Szeged, Pro Philosophia Kiadó–SZTE Klebelsberg Könyvtár Társadalomelméleti Gyűjtemény, 139-165.
- Percz László (2021): Reneszánsz – kezdet és vég: A magyar filozófia elmúlt negyedszázada, In. Percz László: *Reneszánsz – kezdet és vég: Magyar filozófiatörténeti írások*, Budapest, Osiris, 207-220.
- Somos Róbert (1999): *Pauler Ákos élete és filozófiája*, Budapest, Kairosz.
- Somos Róbert (2019): *Kornis Gyula: A filozófus és a politikus*, Budapest, Kairosz.
- Szabadsfalvi József (1994): *Moór Gyula: Egy XX. századi magyar jogfilozófus pályaképe*, Budapest, Osiris–Századvég.
- Turbucz Péter (2021): *Mozaikok Alexander Bernátról* (A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai, XIX), Kolozsvár, Pro Philosophia.
- Varga Péter András (2020a): *Mi a filozófiatörténet? A filozófiatörténet filozófiája a kortárs kontinentális filozófiában* (Ergo), Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet–Gondolat.
- Varga, Péter András (2020b): Who Were the First Modern Professional Philosophers in Hungary? The Authors of the Journal *Magyar Philosophiai Szemle* (1882–1891), In. Béla Mester–Rafał Smoczyński (ed.): *Lords and Boors – Westernisers and ‘Narodniks’: Chapters from Polish and Hungarian Intellectual History* (Ergo), Budapest, Research Centre for the Humanities, Institute of Philosophy–Gondolat, 135-170.
- Veres Ildikó (Szerk.) (2002): *Brandenstein Béla emlékkönyv* (Magyar Filozófiatörténeti Könyvtár, IV), Miskolc, Miskolci Egyetem.

1. Emmer Kornél (1845–1910),
1901–1906

2. Medveczky Frigyes (1855–1914),
1907–1914

3. Alexander Bernát (1850–1927),
1914–1918

4. Pauler Ákos (1876–1933),
1920–1933

5. Kornis Gyula (1885–1958),
1933–1938

6. Bárány Brandenstein Béla
(1901–1989), **1938–1944**

7. Moór Gyula (1888–1950),
1946–1947

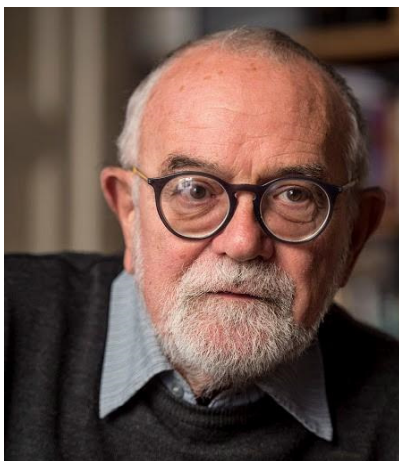
8. Tókei Ferenc (1930–2000),
1987–1989

9. Nyíri Tamás (1920–1994),
1990–1993

10. Nyíri Kristóf **1993–1998**

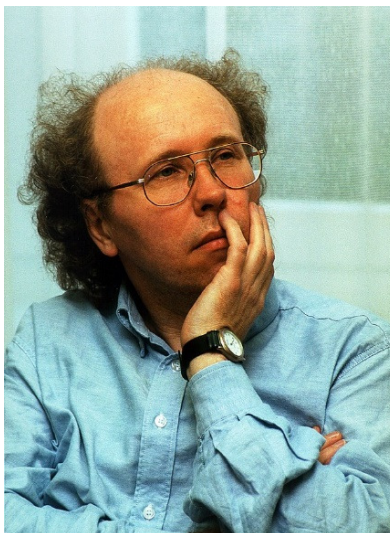
11. Pléh Csaba **1998–2002**

12. Csejtei Dezső **2002–2006**

13. Bacsó Béla **2006–2010**

14. Weiss János **2010–2014**

15. Gyenge Zoltán **2014–2018**

16. Boros Gábor **2018–2022**